

De zin van het leven

Over: vragen naar zin: Cioran, Hofstadter, Konrad, Morante, Mulisch, Pessoa, Wolf

Over: ontstaan van de vraag: Konwicki, Kundera, Palmen

Over: eenheid van leven: Auster, Broch, Hepburn

Over: zinloos: Bachmann, Kundera, Musil

In mijn boek over de zin van het leven (Koek G. 1993), neem ik afscheid van alle uitspraken over de zin van het leven, zoals die door het christendom en het marxisme naar voren zijn gebracht. Er bestaat geen zin van het leven, waarop heel de geschiedenis is gericht. Wel bestaan er in ieder leven momenten van zin en zinloosheid, die soms ons het gevoel geven, dat ons leven zinloos of zinvol is. Ik voel me verwant met de uitspraak van Merleau-Ponty (1908-1961), dat ons leven 'bestaat uit 'flarden van licht en duisternis, die elkaar afwisselen'.

Paul Auster (1947) – Onsamenhangend

Ons leven wordt in de loop van de tijd steeds onsamenhangender. Dat blijkt uit de vele verhalen die we gaan vertellen over onszelf.

'Ik denk, dat we allemaal ons leven alsof het een verhaal is. We houden ons vast aan de rode draad in dat verhaal. Zonder die rode draad zouden we uiteenvallen, verward raken, overvallen worden door zoveel tegenstrijdigheden dat we nauwelijks zouden kunnen bestaan. Die verhaallijn zorgt ervoor, dat we al die dingen uitsluiten die we niet belangrijk vinden, de leugens die we verteld hebben, het bedrog dat we hebben gepleegd, de stomme en kwetsende dingen die we tegen mensen hebben gezegd. De goede dingen die je gedaan hebt herinner je je en daarmee ga je verder. We redigeren onze levens op de een of andere manier, we schrijven ze'.

'Verscheidene weken wroette ik in mijn innerlijk, zoekend naar een begin. Elk leven is onverklaarbaar, hield ik mezelf alsmaar voor. Hoeveel feiten er ook worden verteld, hoeveel details er ook worden gegeven, het wezenlijke laat zich niet beschrijven. Dat die en die hier geboren werd en daar naartoe ging, dat hij dit deed en dat, dat hij met die vrouw trouwde en die kinderen kreeg, dat hij leefde, dat hij doodging, dat hij die boeken had geschreven, die slag gewonnen of die brug gebouwd - dat alles zegt ons weinig. We willen allemaal verhalen horen en we luisteren er net zo naar als toen we jong waren. We fantaseren in de woorden het echte verhaal en daartoe verplaatsen we ons in de hoofdpersoon en doen net of we hem kunnen begrijpen omdat we onszelf begrijpen. Dat is een misvatting. Misschien bestaan we voor onszelf, soms hebben we zelfs een vaag idee wie we zijn, maar in feite weten we nooit iets zeker en naarmate ons leven voortschrijdt worden we alsmaar ondoorgrondelijker voor onszelf, alsmaar sterker bewust van onze eigen onsamenhangendheid. Niemand kan de grens tussen zichzelf en een ander overschrijden, om de eenvoudige reden dat niemand toegang heeft tot zichzelf' (Auster P. 1989, 61).

Ingeborg Bachmann (1926-1973) - Niets om voor te leven

Het gevoel niet nodig te zijn in het leven, maakt het leven zinloos.

'Omdat ik mijn hoofd laat hangen, zegt Ivan: Je hebt ook niets om voor te leven! Hij heeft vast gelijk, want wie wil er iets van mij, wie heeft mij nodig? Maar Malina zou me moeten helpen met het zoeken naar een zin voor mijn leven, omdat ik geen oude vader heb die ik op zijn oude dag tot steun moet zijn, geen kinderen die altijd iets nodig hebben, zoals Ivans kinderen, warmte, winterjasjes, hoestsiroop, gymshoenen. Ook de wet van het behoud van energie gaat voor mij niet op. Ik ben de eerste complete verkwisting, extatisch en niet in

staat een verstandig gebruik van de wereld te maken, en op het gemaskerde bal van de maatschappij kan ik mijn opwachting maken, maar ik kan ook wegblijven, als iemand die verhinderd is of vergeten heeft een masker te maken, uit slordigheid zijn kostuum niet meer kan vinden en daarom op een dag niet meer wordt uitgenodigd' (Bachmann I. 1985, 250-251).

Hermann Broch (1886-1951) - Eeuwige eenheid

De wereld van Vergilius, zoals Broch deze beschrijft, is vol van een verlangen naar een eenheid, die in dit aardse leven niet te bereiken is.

'De kennis van het leven, aards gebonden aan het aardse, is op zich nooit in staat zich daarboven te verheffen om het te vatten in de eenheid, de eeuwige eenheid die het leven zin geeft, waarin het leven als schepping blijft voortbestaan, eeuwig levend in de herinnering als eeuwigdurend moment' (Broch H. 1989, 336).

E.M. Cioran (1911-1947) - Verspilde tijd

Het advies van Cioran is: besteed geen tijd en energie aan het vragen naar de zin van het leven. Het is een zinloze exercitie, want het leven is gewoon zinloos.

'De overstelpende hoeveelheid uren die ik verspild heb met mij af te vragen wat de 'zin' van alle dingen, van alle gebeurtenissen is. Maar niets heeft een zin, serieuze denkers weten dat. Zij besteden hun tijd en hun energie dan ook aan nuttiger taken' (Cioran E. 1984, 10, 95).

R. Hepburn (1965) - Zin en waanzin

Een leven zonder eenheid grenst volgens Hepburn aan de waanzin. Iedere dag is dan een gesloten eiland zonder verleden of toekomst, vast gekluisterd aan het heden.

'Het meest beperkte leven is een leven zonder eenheid, bestaande uit disparate momenten. Het ligt dichtbij de waanzin van de schizofreen, 'to whom every day is 'a separate island with no past or future', and who feel 'nailed' to their past, unable to distance it at all' (Hepburn R. in: Klemke, E. 1981, 224).

Douglas R. Hofstadter (1945) - Een hardloopwedstrijd

Hofstadter verzint een tweegesprek tussen Achilles en de schildpad over de zin van het leven.

Achilles: Over Essenties met een Hoofdletter gesproken. Meneer S., Heb je je nooit afgevraagd wat de Zin van het Leven is?

Schildpad: Hemeltje, nee.

Achilles: Heb je je nooit afgevraagd waarom we hier zijn, of wie ons heeft verzonnen?

Schildpad: Dat is een heel ander verhaal. Wij zijn verzinsels van Zeno (zoals je binnenkort zult zien) en we zijn hier om een hardloopwedstrijd te houden (Hofstadter D. 1985, 35).

Georgy Konrad (1933) - Een open vraag

Er is volgens Konrad een groot verschil tussen wat ik werkelijk ben en het beeld dat ik van mijzelf heb.

'De vraag naar de zin van het menselijk leven blijft een open vraag. Ik weet niet precies

hoe de vork in de steel zit, maar ik kan er een anecdote over vertellen. Elke bewering is per definitie onjuist. Er is een verschil tussen wat ik werkelijk ben en het beeld dat de een of ander van mij heeft. Iedere beschrijving van het fenomeen mens is literatuur. De geschiedenis is niet een opeenvolging van gebeurtenissen maar de beschrijving ervan, niet het misdrijf, maar het corpus delicti. De kolossale massa die wij 'verleden' noemen is bijna spoorloos verdwenen in de lange donkere keel van de tijd. Af en toe halen we daaruit een brokstuk naar boven' (Konrad G. 1987, 105).

Tadeusz Konwicki (1936) - Een fractie van een seconde

Volgens Konwicki ontglipt de zin van het leven ons, juist op het moment dat we denken, dat we ze te pakken hebben.

'Ik wilde eens uitpraten over mezelf. Noch ter vermaning, noch ter lering, noch ter vermaak. Gewoon iets zeggen dat niemand anders kan openbaren. Want voor ik in slaap val, of in de eerste vluchtige wolk van slaap, begin ik de zin van het bestaan te begrijpen, de zin van de tijd en de zin van het bestaan buiten het leven. Gedurende een fractie van een seconde begrijp ik dit geheim, gedurende een flits van verre herinneringen, een kort ogenblik van vertroostende of angstaanjagende voorgevoelens -waarna ik meteen op een stenige bodem van boze dromen stort. Iedereen met een min of meer volbloedig brein spant zich tot het uiterste in om te begrijpen. En ik ben dichtbij. Ik bedoel, ik ben soms dichtbij. En alles wat ik bezit, tot op mijn laatste cent toe, en ik bezit niets, dus mijn hele niets zou ik geven om het geheim in zijn volle eenvoud te aanschouwen, in één keer, en het voor altijd te onthouden' (Konwicki T. 1981, 7-8).

Milan Kundera (1929) - Slechts een kleine verschuiving

'Er is zo weinig nodig, een minuscuul briesje, de dingen verschuiven iets en datgene waarvoor men daarnet nog zijn leven wilde geven, blijkt plotseling zonder inhoud' (Kundera M. 1981, 277-278).

Milan Kundera (1929) - Een fragmentje

'Wat kan dat arme geheugen eigenlijk? Het kan van het verleden maar een erbarmelijk klein fragmentje bewaren, en niemand weet waarom juist dát fragmentje en niet een ander: die keuze vindt bij ieder van ons op mysterieuze wijze plaats, buiten onze wil en onze interesses om. Niemand zal ooit iets van het menselijk leven begrijpen wanneer hij voorbij blijft gaan aan het meest vanzelfsprekende feit van allemaal: een werkelijkheid zoals ze was toen ze was, is niet meer; ze kan niet worden hersteld' (Kundera M. 2002, 84).

Elsa Morante (1912-1985) - Zoeken naar een verklaring

De mens is een wezen dat een verklaring zoekt voor zijn leven.

'De mensen zijn van nature geneigd zich een verklaring te zoeken voor de wereld waarin ze geboren zijn. Dat onderscheidt hen van de andere schepsels. Elk individu, ook de minst intelligente en zelfs de laagste paria, legt van jongs af de wereld op de een of andere manier uit. En zo past hij zich aan het leven aan, anders zou hij gek worden' (Morante E. 1982, 410).

Harry Mulisch (1927-2010) - Een woordenspel

In het gesprek tussen Onno en Quinten (personen uit de roman 'De ontdekking van de hemel' van Harry Mulisch) is de zin van het leven slechts een woordenspel zonder betekenis. Victor Werker roept een prachtig beeld op: de mens moet zich in evenwicht houden op een koord van niets naar niets gespannen is. Hierin is het gebruik van het woord 'zin' zinloos.

'Ook verder leek het of de afgelopen tien dagen de voorafgaande vier jaren volledig hadden uitgewist; geen van beiden kon zich eigenlijk nog voor de geest halen, hoe het al die tijd was geweest. Onno vroeg zich af, wat het dan voor zin had gehad. Even beantwoordde hij Quintens blik, maar meteen sloeg hij zijn ogen neer. Hij dacht aan het gesprek dat zij hadden gevoerd bij de obelisk van Thoetmozes: over de bol en het punt. Zelfs al had het leven zin, overwoog hij, wat was daarvan dan de zin? En als dat een woordenspel was, gold dat dan niet ook voor de vraag naar de zin van het leven? Was dat misschien de reden waarom Quinten niet wist, wat er met 'zin' werd bedoeld' (Mulisch H. 1992, 794-795).

Robert Musil (1880-1942) - Te hoge idealen

Diotima en Ulrich, hoofdpersonen uit de roman 'De man zonder eigenschappen', vinden dat de mens in het verleden te hoge idealen heeft nagestreefd. Daarom heeft hij voor niets geleefd. Hij kan zichzelf toch beter maar zien als een wezen, dat kan veranderen (zonder te hoge idealen).

Voor niets geleefd

'Laten we niet ontkennen dat er in het verleden altijd alleen maar gepraat is: wij hebben geleefd voor eeuwige en grote woorden en idealen; voor een verhoging van de menselijke waarden; voor onze meest eigen essentie; voor een groeiende algehele volheid van het bestaan. Wij hebben een synthese nagestreefd, wij hebben geleefd voor nieuwe esthetische genietingen en waarden die geluk brengen, en ik zal niet ontkennen dat het zoeken naar waarheid kinderspel is vergeleken bij de ontzettend ernstige taak zelf een waarheid te worden: maar gezien het geringe werkelijkheidsgehalte van de ziel tegenwoordig was het een overdreven eis, en wij hebben in een droomachtig verlangen zogezegd voor niets geleefd!' (Musil R.1989, III, 1053).

Tot verandering geboren

'Om zeer voor de hand liggende redenen behandelt elke generatie het leven zoals ze dat aantreft als een vaststaand gegeven, op die paar dingen na die ze graag zou willen veranderen. Dat is nuttig maar verkeerd. De wereld zou toch op elk moment ook naar alle kanten kunnen worden veranderd, of tenminste naar alle gewenste; het zit haar bij wijze van spreken in het bloed. Het zou daarom een originele manier van leven zijn als men eens zou proberen zich niet te gedragen als een definitief bepaald mens in een definitief bepaalde wereld waarin, zou ik willen zeggen, alleen een paar knooppjes hoeven te worden verzet, wat men dan ontwikkeling noemt; maar van meet af aan als een tot verandering geboren mens die door een tot verandering geschapen wereld wordt ingesloten, zo ongeveer als een waterdruppelje in een wolk' (Musil R. 1989,III, 355).

Conny Palmen (1955) - Gelukkig zijn

Er is een verband tussen een eigen leven leiden en gelukkig zijn.

'Soms heb ik het gevoel alsof ik de wereld helemaal doorzie, hoe alles op zijn plaats is en hoe alles zijn tijd heeft en een eigen noodzaak en hoe ook het eigen leven het enige is dat mensen hebben, omdat het een knooppunt is van alles wat er in je leven voorvalt en als je

dat eigen knooppunt niet hebt, dan heb je dus niets, want dat is iedere gebeurtenis nietszeggend, nergens mee verbonden, zomaar een gebeurtenis, zonder waarde, een waardeloos voorbijgaand voorval dat net zo goed niet had kunnen plaats vinden, een loshangende draad, betekenisloos. Alleen de mensen met een eigen leven zijn in staat om een verhaal te zien in wat het leven feitelijk is, die onder de gruwelijke verschillen van iedere minuut de eenheid beluisteren, de eenheid van hun verhaal, alleen die mensen kunnen gelukkig zijn' (Palmen C. 1991, 178-179).

Fernando Pessoa (1888-1935) - Een droevige aangelegenheid

Het is maar een geluk, zegt Pessoa, dat we ons niet van het leven bewust zijn. Dat zou een grote ramp voor ons zijn. Het is maar beter in de vergetelheid te leven.

'Voor de meeste mensen is het leven een nare zaak die zich ongemerkt voltrekt, een droevige aangelegenheid met vrolijke tussenpozen, zo iets als de ogenblikken waarin mensen die bij een dode waken elkaar grappen vertellen om wakker te blijven en de nacht door te komen. Ik heb het altijd onzinnig gevonden het leven te beschouwen als een tranendal: het is een tranendal, maar één waar zelden wordt gehuild. Heine heeft gezegd dat we na afloop van grote tragedies altijd snotteren. Als jood en dus universeel iemand, heeft hij de universele aard van de mensheid helder gezien.

Het leven zou onverdraaglijk zijn als we ons ervan bewust waren. Gelukkig zijn we dat niet. We leven met dezelfde onbewustheid als de dieren, op dezelfde vluchtige en zinloze wijze, en als wij de dood voorzien, terwijl valt aan te nemen dat zij dat niet doen, ook al weten we dat niet zeker, voorzien wij die doorheen zoveel vergetelheid, verstrooiing en afleiding, dat we amper kunnen zeggen dat we eraan denken' (Pessoa F. 1990, 275-276).

Virginia Woolf (1882-1941) - Te nauw kader

Woolf laat in een van haar romans de hoofdpersoon het volgende zeggen: ook in onszelf zijn er zoveel verborgen diepten, dat één verhaal over ons leven een te nauwsluitend kader zou zijn.

'Als ik dus hier aan deze tafel tussen mijn handen de geschiedenis van mijn leven gestalte wil geven en haar als een afgerond geheel voor u neerzet, moet ik mij dingen herinneren die in de verte, in de diepte verloren zijn gegaan, verzonken in een van die ontelbare levens, deel ervan geworden; ook dromen, dingen om mij heen, en mijn bewoners, de oude half verstaanbare geesten, die alsmaar rondspoken overdag en 's nachts; die zich in hun slaap omdraaien, die hun verwarde kreten slaken, die hun spookvingers uitsteken en mij vastgrijpen als ik probeer te ontkomen -de schaduwen van mensen die je had kunnen zijn; vormen van het ongeboren zelf. Dan is er nog een oude beestmens, een wilde, een harige man die zelf met zijn vingers in snoeren ingewanden wroet; en schrokt en boert; wiens spraak de taal van de keel, van de buik is -en hij is hier' (Woolf V. 1985, 280).